

ÇAĞDAŞ AZERBAJYCAN ŞİİRİNDE DÜŞMAN TİPLEMESİ

The “Enemy” Prototype in Contemporary Azerbaijan Poetry

Merziye NECEFOVA

Abstract: *In this article The author tries to explicate the subject of Karabagh in the contemporary Azerbaijani poetry. In the same way, literal samples of poets reflecting the “enemy” prototype in the Azerbaijan poetry hve been analyzed.*

Keywords: *Azerbaijan poetry, Karabagh, Enemy prototype*

Tarihin tüm dönemlerinde olduğu gibi, geçen yüzyılın 80’li yıllarının sonu ile 90’lı yıllarının başlarından itibaren günümüze kadar kaleme alınan ve alınmakta olan epik ve lirik şiir örnekleri de sözkonusu dönemde meydana gelen olayları, halkımızın başına getirilen acıları poetik bir şekilde, tipler aracılığıyla yansıtmaktadır. Yakın tarihte yaşanan Karabağ savaşı, yüzde 20 toprağımızın düşman ayakları altında kalması, bir milyondan fazla masum soydaşımızın ata yurtlarından zorla ayrı salınması, doğal olarak söz sanatkarlarımızın gündeminin her zaman ön sıralarını işgal etmiştir. Çağdaş Azerbaycan şairleri arasında eserlerinde düşman–Ermeni tiplerini yaratmayan bir şair bulmak zordur. Bahtiyar Vahabzade, Neriman Hasanzade, Söhrab Tahir, İlyas Tapdik, Memmed Aslan, Cabir Novruz, Hüseyin Kürdoğlu, Memmed İsmail, Memmed Aslan, Famil Mehdi, Nebi Hazri, Zelimxan Yabub, Alemdar Guluzade vb. Yüzlerce zeki şairimizin eserlerinde nesrimizden, publisistiğimizden farklı olarak ermeni olarak isimlendirilen insan evladının adı, soyadı çekilmemekte, bütün bir soykökü bilinmeyen ermeni, düşman tipleri ortaya konulmaktadır. Ermeni barbarlığını, ermeni vandallığını, ermeni vahşiliğini şiirimiz güç yetirdiği ölçüde okura sunabiliyor. Örneğin, Hüseyin Kürdoğlu düşman tiplerini oluştururken, uzun uzadıya anlatmamakta, hem son derece özet, hem de daha etkili bir metod seçmektedir. Şair düşmana karşı nefret uyandırmak için görünmemiş teşbih kullanmaktadır; hem de nefret makamında ermeniye teşbih olarak kullanmaktadır:

Haraylı ünlü dünya
Toylu, dünyünlü dünya
Daşnak gözleri kimi
Hemişe kinli dünya (H. Kürdoğlu, s. 15)

Veyahut: Şair “Dost olmaz ermeniden” şiirinde düşmanın içyüzünü açıp göstermektedir:

İblis üreyindedir, melek donu geysede,
Milyon kere and içib, başına daş döyse de
Öz köküne, zatına tüpürse de, söysede
Daha bir de inanma, ulu halk, ulu vatan!
Bil ki, gan düşmenidir, bil ki, can düşmenidir.
Dost olmaz ermeniden. (s. 15)

Göründüyü gibi vatanımızı parçalayıb dağıtan düşmanlarımıza, şairin nefreti sınırsızdır. Şair Karabağ`ın düşmanlardan kurtarılmasını arzulamakta, vatan evlatlarını, obasını, ovasını, bahtı kara toprağını kurtarmaya çağırmaktadır.

Azerbaycan`ın toprak bütünlüğünü ve tarihi liyakatini, bağımsızlığını korumak, Karabağ`ı gasıp murdarlığından temizlemek, Azerbaycanlı olarak isimlendirilen her bir şahsın kutsal arzusudur. Bu arzuları ise yücelten ve kutsallaştıran şairlerimizdir.

Çağdaş şirimizde Karabağ savaşlarında şecaat gösterip, kahramancasına şehit olan erkek ve kızlarımızla birlikte, gaddar, azazil, kan içen düşman tiplmeleri de ustalıkla oluşturulmuştur. Düşman yaşlı, kadın, bebek ayrımı yapmamaktadır. Esir aldığı soydaşlarımıza karşı tarihte benzeri görünmemiş vahşilikler, gaddarlar, işkenceler ortaya koymaktadır. Hamile kadınların karnını yarıp, doğmamış bebekleri çıkarıp süngüye geçirmektedir. İnsanların diri diri derisini soymakta, kulaklarını, burunlarını, dudaklarını kesmekte, gözlerini çıkarmaktadır. Küçük yaştaki kız çocuklarına tecavüz etmektedir. Halil Rıza Ulutürk, bu dehşetli, tüyler ürperten vahşilikleri unutmamayı halkına tavsiye ediyor:

Süngülere geçirdiler, yüz uşağı, min gundağı,
Ağsagğalı, ağbirçeyi, ayüzlünü, güldodağı.
Oğgarışık küle döndüyün şalının her saçağı,
Uçdu, gndu buludlara igidlerin çal papađı.
Unutmazsan o papağı, Oder yurdu, Od toprağı.
 (“Gahraman Tebrizim”, s. 8)

Düşmanlarımız yaptıkları vahşilikleri inkar etmekte, dünya halklarını aziz milletimizin aleyhine ayaklandırmaya çalışmaktadır. Hatta kendilerinin bu akılsız, insanlık dışı hareketlerini destekleye, dünyayı halkımızın aleyhine kışkırtan, tüm dünyayı yalnız yönlendirmeye çalışan Ermeni yanlısı milletlerden kendilerine taraftar da bula bilirler. Halil Rıza Ulutürk haklı olarak bu faşist hasletli Ermenileri iftiracı, şer, hırsız olarak isimlendirmektedir. Şair takdim etmektedir ki, yurdumuza da hırsız gibi karanlıkta saldırdılar onlar:

Garanlığa oğru kimi yurda gece girdi onlar,
Ulduzları gülleleyib göyden yere serdi onlar.
Beşiklerden ter gönçeni, ilk nübarı derdi onlar,
Çocuklara emzik deyil, öd lülesi verdi onlar.
İsti küle dönderdiler bar üstünde min budağı.
Unutmazsan ol alçağı, Oder yurdu, Od toprağı! (aynı yer. s. 8)

Bugün tüm insanlığın malumdur ki, Hocalı soykırımı dünya tarihinde benzeri olamayan bir vahşilik ve felakettir. Beşeriyete, insanlığa karşı yönelmiş bir cinayettir. Hayvani nefret örneğidir. Halil Rıza Ulutürk “Gaytar benim güdretimi, Azerbaycan!” şiirinin bir başka yerinde düşmanı merhametsiz cellat olarak isimlendirmektedir:

Bu müsibet ne Dahay, ne Osnensim, ne Hatındı,
Gurşunlanan zer gelenin Dan ulduzu Salatındı.
Yeherleri gana batmış Giratındı, Düratındı,
Yadda sakla: daşnak senin en rehimsiz celladındı.
Boğazında kemend oldu körpelerin belek bağı,
Uğradın rus zavalına, Oder yurdu, Od toprağı. (aynı yer. S. 9)

Ermenilik dehşeti ve sağalmaz bir hastalıktır. Araştırmacı S. Şerifova haklı olarak kaydetmektedir ki, uzun yıllar çalıştırılmış ideolojik mekanizmanın etkisi sonucunda genç Ermeniler, neofaşist milliyetçi değerleri kavramaya ve onları vatanseverlik duygularıyla karıştırmaya başlamaktadır. Sonuçta bu şahıslarda değer sisteminin kırılması, açıkça ortaya çıkarmaktadır.” Büyük Hayastan” iftira idelojisini, ermeni gençlerinin yalnız beyinlerini değil, aynı zamanda kalplerini çürütmektedir. Milli edebiyatımızda bu probleme dikkat çekilmiştir. Şöyle ki, çeşitli eserlerde Ermenilerin beklenmedik saldırılarının tasvirinin yapılması, faşistlerin hareketlerinin tekrarı gibi gözümüz önünde canlandırmaktadır.” (S. Şerifova, “Edebi prose nazari bakış”, s. 95)

Ermenilerin yaptıkları bu vahşetlerin, insanlığa sığmayan hareketlerin, ıstırapların, kayıpların yerine Alemdar Guluzade'nin "Alay komandiri" şiirinde bir başka ilginç sahne ile karşılaşmaktayız. Düşman kızının Azerbaycan askerine esir düşmesi sahnesi ve milli ordumuzun bu askerinin esir ermeni kızı ile insancıl davranışı tabii bir şekilde, gerçekçi tasvirlerle takdim edilmektedir:

Bir gelin gapısında
Ağlar zülüm – zülüm:
Ay Allah, men Türklerin
Ayağı altda ölüm
Gırın bu oğraşları,
Bunlar kinli devedir!
Ağdamlı gara mirze
Bizim ile kirvedir
Süfresine goyardım,
Arag olsun, hoş olsun
Kefi ne çekse yeyib,
Yatıb, halal – hoş olsun.

Çağdaş epik – lirik eserler arasında konulan düşman tiplmesi halk şairi Zelimhan Yagub'un "O gızın gözyaşları" şiirinde özellikle seçilmektedir. Şair 2005 yılında kaleme aldığı bu süjeyi, büyük hacimli lirik – epik eserinin prologunda kaydetmektedir ki, Hocalı faciasının 13. Yılı ile ilgili olarak yas töreni – şehitleri anma günü düzenleniyordu. Her konuşmada bir isyan, her kalpte bir fırtına, her bakışta bir leysan vardı. Derdini dile getirenlere tek tek söz veriliyordu. 21 yaşlı Hocalı kızı Hazangile de söz verdiler. Ermeniler onun 36 yaşlı annesi Raya hanımı, 5 yaşlı kızkardeşi Yegane`yi Askeran ormanında kurşunla delik etmişlerdir. 38 yaşlı babası Tevekkül`ü 8 yaşlı Hazangülü`ün, yavru kızcığazın gözleri önünde, ağaca bağlayıp diri diri yakmışlardır. Tevekkül`ün suçu, ermenilerin "Karabağ ermeni toprağıdır" sözünü ona dedirtemeklerinden ibaret olmuştu. (Z. Yagub, "Men bir dağ çayıyam", Bakü, 2006, "Pedagogika" neşriyatı, s. 246, (335 say.))

Şair Hazangül`ün gözyaşlarıyla andığı bu dehşetli sahneden rikkate gelerek, "O gızın göz yaşları" şiirini kaleme almıştır.

Şair eserin girişini son derece orjinal bir metodla başlatarak, okurunu olayların, süjelerin gelişim çizgisi boyunca zirveye doğru düşmana karşı dehşet, gazap, teessüf, intikam duyguları içerisinde çekip götürmektedir.

Sual da mendedi, cavab da mende,
Hocalı en büyük derdimdi?
Derddi!
Tersine çekilen düşmen sillesi,
Deli tufanlardan sertdimi?
Sertdi! (aynı yer, s. 246)

Ve bu sert tokadın, “en büyük Hocalı derdi” nin, “hala kendine gelemeyen”, “utangaç duygusundan sıkılmış milletin intikamını alma zamanının çoktan geldiğini şair aşağıdaki mısraları ile söylemektedir:

Ne ölen, ne solan biter,
Aktı göz yaşımız sellerden beter.
Yeter seyircilik, şahitlik yeter,
Şehide çevilmek şertdirmi?
Şertdi! (s. 247)

Yüzyıllar boyu Ermeniler Hocalı`da yaptıkları cellatlıklar, tuzak oldu istekleri bedii okura ulaştırılmaktadır. Yazar “Karabağ tarihi açılrsa kat kat, Tarihe sığmayan keder görersen” (s. 247), diye dünyaya, uluslararası kurumlara, ermeni vandallığının dehşetlerini ulaştırmaktadır. Söz konusu dehşetli anlardan bir kesite dikkat yetirelim:

O gün gan üstünde açıldı seher.
O gün gün Hocalıda yer gırmızıydı.
Gırmızı gırmızı üzüme durdu,
İblis görkeminde şer gırmızıydı. (s. 247)

Düşmanın kan gölüne çevirdiği Hocalı, her bir Azerbaycanlının, her beşer evladının faciası, kalp yarası olduğu gibi, Zelimhan Yagub`un da kalbini param parça etmekte, sızım sızım sızlatmaktadır. Fakat sanatkar gururunun kırılmadığını, halkının, milletinin ve vatanın namuslu oğulları bu kanı yerde bırakmayacağını eminlikle vurgulamaktadır. Halkının gücü kudretine, mertliğine, namusuna, sabrına ve dayanıklılığına inanmayan şair hiç bir zaman o halkın sevgili şairi olmaz! Zelimhan Yagub da milletinin ermeni “Gamı ezip geçeceğine” emindir. Şaire göre “andımı toprağa içen” millet düşmanı mahvetmeğe her türlü gücü ve kudreti vatdır:

Meni susdurammaz bu gan, bu gada,
Melek ganadında uçar bu millet.
En gözəl derdi de bir içim su tek
Başını galdırıb içər bu millet. (s. 248)

Eserin başında şair, Hocalı faciasının dehşetlerinden, ermeni işgalcilerinin akılalmaz teröristliğinden, aynı zamanda Azerbaycan halkının dehşetli dertlere de metanetle göğüs gerip, tarihin bu amansız sınavından mağrur ve yüzü ak çıkacağına, gücü kudretiyle intikamı düşmana bırakmayacağına olan inancından özetle bahsediyor idiye, sonuçta şiirin zirve noktasına yaklaştıkça real, net olayların bedii sözün gücü ile poetik yansımaları vermektedir. Şairin intikam duygusuyla yanıp kavrulmuş kalbi, bu intikamı almak için gerekli kudreti, kadim, ulu bir millet olarak gücümüz, gazabımızı, düşmana nefretimizi o kızın genç babası daha 8 yaşlı yavru iken gözleri önünde diri diri yakılan, şimdilerde 21 yaşında olan Hazangül'ün gözyaşlarında görmekte duymaktadır:

... Tek o kızın göz yaşları, besimdi,
O gözdeki yaşın gücü tükenmez. (s. 249)

Şiirin sonuna doğru şair 8 yaşlı kızın gözyaşları önünde baba Tevekkül'ün "Karabağ ermeni toprağıdır" demediği için ağaca bağlanıp yakıldığı sahneyi kaleme almaktadır. Bak, bu da düşman vahşiliğinin tezahür biçimidir:

Körpece gızcığazın
Gözünün gabağında
Ağaca bağladılar
Atası Tevekkülü
Üç defe od vurdular,
Yere töküldü yağı,
Göye sovruldu külü. (s. 260)

Azerbaycan halkı kahraman halktır. Tüm bu işkencelere rağmen Azerbaycan halkı, onun Tevekkül gibi kahraman, metin, cesur evlatları hiç bir zaman "Karabağ ermeni toprağıdır" cümlesini dillerine getirmemiş ve getirmeyecek de! Şairin okura telkin ettiği asıl deüşünce de bundan ibarettir:

"De ki, Dağlıq Garabağ
Ermeni toprağədar!"
Bu sözü alamaq üçün

Onun dudaklarından
Gıgılcım, alovun,
Odun gücü çatmadı,
Yağanın, kem fūrsetin,
Yadın gücü çatmadı. (s. 266 – 266)

Sonuç

Sonuç olarak eser şairin ricaları, düşünce ve kanaatleri ile tamamlanmaktadır. Şair düşmanın insanlığa ihanet olarak tüm neoliberal adeta faşizm ideolojik değerler ve bunun kötü sonuçlarını görmekte, bu bağlamda Hocalı soykırımının halkın hüzün ve ağıt içeren dökülen kanlarla ilişkilendirilen u acı olayın ülkenin ve halkın kültür ve tarihi hafızasından silinmeyeceğini belirtmektedir.

Kaynakça

- (1) H. Küroğlu, “Yurduma gurbandı soyum”, Bakü, 2005
- (2) Halil Rıza Ulutürk, “Davam edir 37....”, Bakü, 1992.
- (3) S. Şerifova, “Edebi prosese nazari bakış”, Bakü, 2006
- (4) Guluzade, “Gadan mene Garabağ”, Bakü- Ozan, 2006
- (5) Z. Yagub, “Men bir dağ çayıyam”, Bakü, 2006